

Shemsi SYLA

**GRUAJA PRIJËSE E KTHESAVE TË MËDHA HISTORIKE
KONTRIBUTI I HANËMSHAHE ABDULLAHU-ZYMBERIT
NË LUFTËN PËR LIRI**

Për të ruajtur identitetin kombëtar e kulturor, shqiptarët përgjatë historisë janë përballur me sfida të shumta. Nga procese të rëndësishme si Traktati i Shën Stefanit e Konferenca e Paqes në Londër, tokat shqiptare përjetuan humbje të mëdha. Kosova, që u detyrua të bëhet pjesë e Federatës Jugosllave, u përball veçanërisht me periudha të vështira në rrugën drejt pavarësisë. Historikisht, ngjarjet kolektive revolucionare janë cilësuar si pikënisje për ndryshimet më radikale në botë, ku shprehja e vullnetit është treguar shpeshherë përmes protestave masive dhe demonstratave.¹

Trajektorja e popullit shqiptar ka marrë kthesa të shumta, të cilat i karakterizon po ky përshkrim. Aspirata për liri dukej shpeshherë e largët për popullin shqiptar, veprimtarët e lirisë e nënkuptonin këtë sfidë si përgjegjësi të përbashkët për rezistencë.² Përmbledhja e vuajtjeve e sukseseve të popullit shqiptar përgjatë historisë, nuk mund të jetë e përmbushur po nuk u theksua roli i grave si një burim i rëndësishëm i fuqisë dhe mbështetjes në arritjen e lirisë. Përveç që kanë qenë dhe vazhdojnë të jenë një shtyllë e rëndësishme shtëpie, në aspektin e krijimit të familjes, edukimit të fëmijëve dhe përkujdesjes familjare, gratë shqiptare nuk njihen vetëm për këto virtyte, sepse siç e vërteton edhe historia, ndër shekuj, ato kanë qenë pjesë e proceseve të

¹ Athony Giddens, *Sociologjia*, Fondacioni Soros, Çabej, Tiranë 2004.

² Mehmet Hajrizi, *Histori e një organizate politike dhe Demonstratat e vitit 1981*, Toena, Tiranë 2008.

rëndësishme politike në vendin tonë.

Autorja Jane Sugermann, e cila ka trajtuar tema në lidhje me shqiptarët, thekson se gratë në kohë lufte shpeshherë thirren të marrin një rol më tradicional të patriarkalit: ose të jenë ato edukatore që lindin heronj, ose të jenë ato figurat tragjike të cilat vajtojnë heronjtë kur të vdesin.³ Megjithatë, historia na dëshmon se gratë, duke filluar nga Teuta ilire e gjer te Shote Galica, kanë lënë gjurmë të pashlyeshme. Në të gjitha rreziqet e sfidat historike nëpër të cilat ka kaluar vendi ynë, (duke e përfshirë këtu edhe luftën e fundit në Kosovë), gratë shqiptare kanë dëshmuar se roli i tyre në këto çështje nuk është vetëm edukativ, por është aktiv e madje edhe frontal krahas burrave. E kaluara nuk është vetëm diskutim dhe mendim, por më tepër identitet i cili karakterizon shqiptarët e vështirësitë që kanë kaluar për të arritur në ditët e sotme. Duke qenë se këtij identiteti dikush i ka dhënë diçka e dikush tjetër gjithçka, ky punim ka për qëllim rrëfimin tim personal për luftëtaren e lirisë, Hanumshahe Abdullahu-Nushja, veprimtaria e së cilës pasqyron një shembull konkret të rolit të gruas në kthesat historike të kombit tonë.

Lufta e Nushes kontribut për liri

Aktiviteti i Nushes lidhet pashmangshëm me prapavijën e familjes së saj. E lindur më 12 tetor 1962 në Gjilan, familja e saj e kishte përcjellë që nga fëmijëria me ideale të larta për mbrojtjen e atdheut. Në vitet e '90-ta ajo filloi studimet në fushën e gjuhës dhe letërsisë shqipe, të cilat arriti t'i përfundojë me sukses pavarësisht rrethanave jo të lehta të kohës. Sa ishte studente, ajo u angazhua në Pranverën e madhe të '81-shit, duke qenë e vetëdijshme për rrezikun për jetë që një angazhim i tillë kishte mundësi t'i sillte. Dihet se regjimi jugosllav i asaj kohe përdorte masa të rrepta për të ndaluar lëvizje të cilat kishin parim lirinë e vendit. Në veçanti, Demonstratat e '81-shit karakterizohen me sulme të egra dhe masa çnjerëzore të përdorura për të ndaluar turmat e studentëve. Më tepër se çdo gjë tjetër, angazhimi i Nushes në këto ngjarje dëshmon nivelin e lartë të ndjenjës atdhetare që në të ishte akumuluar ndër vite. Pavarësisht se

³ Jane Sugerman, *Imagjinimi i Atdheut: poezi, këngë dhe diskursat e nacionalizmit shqiptar*. *Etnomuzikologji*, Vëll. 43 nr. 3, 419-458, 1999.

për një kohë ishte e privuar nga e drejta për punë nga pushtetarët e atëhershëm, ndryshimet e mëdha që kapën Evropën Lindore në atë kohë, u reflektuan edhe në Kosovë me një liberalizim më të theksuar, duke i ofruar Nushes dhe bashkëshortit të saj Tefikut të punojnë si arsimtarë të Gjuhës dhe Letërsisë Shqipe në një shkollë në fshatin Pasjak. Tutje, ajo punoi edhe si drejtoreshë në shkollën fillore “Rexhep Elmazi” në Gjilan, në një kohë aspak të lehtë. Megjithatë, martesë me Tefikun, të cilin e kishte edhe shok ideali, duket se i ndihmoi që kontributin e saj për çlirimin kombëtar ta zhvillonte edhe më tutje. Në këtë vazhde zhvillimesh, ajo u përfshi edhe në Lëvizjen e Pajtimit të Gjaqeve, që më shumë se akt humaniteti e pajtimi u shndërrua në kushtim për bashkimin e popullit dhe përgatitjen e tij për luftë të armatosur kundër pushtuesit serb.

Duke marrë shembull nga heroizmi i Shote Galicës, i Norë Kelmendit, i Tringës etj., në kuvende të shumta pajtimi, ajo luajti rol të rëndësishëm si udhëheqëse. Meqë Nushen e karakterizonte guximi intelektual, në rrugën e saj të rezistencës, ajo arriti të përçojë mesazhe të rëndësishme, siç është ai se “rruga e lirisë nuk është e shtruar me lule”. Ajo theksonte se caku i lirisë arrihet me mund e sakrificë, andaj qëndronte e pakompromisë kur ballafaqohej me mendime e veprime antikombëtare. Me përparimin e lëvizjes për çlirim, veprimet dhe aksionet e UÇK-së, Nushes edhe më shumë i shtohej forca dhe vullneti për veprim. Kështu, pa hezitim, angazhohej drejtpërsëdrejti në veprime praktike, duke kërkuar detyra dhe angazhim.

Fillimi i mirëfilltë i organizimit ushtarak në rrethinën e Gjilanit, Nushen e gjeti të gatshme si asnjëherë më parë. Ajo, nga Komanda e Zonës Operative të Karadakut, mori detyra të cilat ishin mjaft me përgjegjësi, sikurse grumbullimin e informacioneve rreth pushtuesve, stacionimet, lëvizjet, forcat, dislokimet etj. Shtëpia e saj ishte një vendtakim në të cilën zhvilloheshin mbledhje të karakterit ushtarak, e cila më vonë u bë bazë e rëndësishme e koordinimit të veprimeve në qytetin e Gjilanit dhe fshatrat e qytetet e rajonit të Anamoravës. Roli i saj në fazën fillestare të organizimit luftarak ishte shumë i rëndësishëm. Ishte muaji qershor i vitit 1998, kur shkalla e organizimit dhe rrethanat ndryshuan me të madhe, gjë që stimuloi planifikim e mendim më të theksuar të veprimit. Pas burgosjes së Abdullah Tahirit, koordinitorit të parë të organizimit ushtarak në Zonë, rrethanat e veprimit në këto kushte ndryshuan edhe më tepër, gjë që bëri të pamundshëm veprimin në qytet për organizatorët.

Prandaj, për ta tejkaluar këtë situatë, bërthama e organizimit mori vendim të largohej nga qyteti.

Nga shtatori 1998, Nushja mori detyrën e përgjegjëses për Zbulim dhe Kundërzbulim. Sidoqoftë, ajo nuk u kufizua vetëm me këtë punë, por rol të rëndësishëm luajti edhe në rekrutimin e ushtarëve. Ajo gjithashtu e furnizonte Shtabin me informata të përditshme dhe vizitonte shpesh bazat e Shtabit në Mramor, Marec dhe Zllashë. Meqë puna atëherë ishte mjaft e rënduar, vërehej se ushtarët, të veshur në uniforma të UÇK-së, i përçonin një ndenjë të fortë krenarie. Interesimi i saj ishte i jashtëzakonshëm kur fjala bëhej për kushtet e tyre në vija të frontit. Në këtë aspekt, ajo edhe kishte organizuar një rrjet të fortë për furnizim me mjete të shumta materiale dhe financiare, që ndihmonte njësitin në sektorin e Logjistikës, në rrethin e Gjilanit. Me këtë ritëm, dita-ditës rekrutoheshin ushtarë të rinj.

Në fund të muajit janar ndodhi edhe dërgimi i 68 ushtarëve në zonën e Llapit, në përgatitjen adekuate të të cilëve kishte dorë të rëndësishme Nushja dhe bashkëpunëtorët e saj. Në atë muaj veçanërisht ishin shpeshtuar edhe lëvizjet e ushtarakëve të lartë nëpër tri qendrat bazë në Gjilan, Viti dhe Dardanë. Në Gjilan, siç thamë më lart, bazë e qëndrimit ishte shtëpia e Nushes dhe Tefikut, por nga ata bëhej edhe përcjellja dhe siguri. Edhe pse të vetëdijsëm për rrezikun e madh, e përgjegjësinë me peshë, të dy përçonin pozitivitet e krenari për punën që po zhvillonin. Në përgjithësi, brenga prindërore supozohet të jetë e pashmangshme në raste kur jeta e fëmijës është gjithnjë e rrezikuar. Edhe nëna e Nushes, shpeshherë shprehte brengën e saj dhe e këshillonte të ruhej e të kishte kujdes. Megjithatë, Nushja nuk hezitonte t'i thoshte: “Nënë, unë po shkoj. Ti të mos mërzhitesh! Luftë është dhe lufta merr njerëz. Ti i ke shtatë fëmijë dhe pret të të shpëtojnë të gjithë! Jo nënë, gjysma prej tyre po të të shpëtojnë, derisa ta fitojmë lirinë, ti duhet të jesh e kënaqur!”⁴ Mesazhe të tilla, përveç se përçojnë emocione, edhe theksojnë pashmangshëm trimërinë dhe gatishmërinë për të kontribuar në sjelljen e lirisë. Në muajin mars

⁴ Radio Kosova e Lirë, 2023. “Hanumshahe A. Abdullahu-Zymberi (12.10.1962 - 15.04.1999)”, April 15, 2023. <https://www.radiokosovaelire.com/hanumshahe-a-abdullahu-zymberi-12-10-1962-15-4-1999/>.

1999, një pjesë e Shtabit të Zonës u vendos në Malësinë e Zhegocit, ku u bë rigrupimi i forcave dhe mbulimi i territorit në pikat e caktuara. Me t'u vendosur Shtabi në Zhegoc, Nushja qëndroi e shoqëruar nga Tefiku. Pas apelit të Shtabit të Përgjithshëm për mobilizim, zgjerimit të Zonës së kontrollit të UÇK-së dhe rekrutimit të të rinjve vullnetarë, mundësia e ndërmarrjes së ndonjë ofensive të armikut kundër forcave të UÇK-së shtohet gjithnjë e më shumë. Për të kuptuar se në çfarë mase armiku ishte i tronditur nga zgjerimi i UÇK-së në këto anë, mësojmë nga shënimet dhe informacionet që sjell Nushja. Ajo kishte bërë të ditur se planet serbe po shkonin drejt ndërmarrjes së një ofensive kundër forcave të UÇK-së dhe vërtet kështu edhe ndodhi më 15 prill 1999, kur pozicioneve të UÇK-së ia mësyn forca të shumta serbe. Rrethimi kishte për qëllim shkatërrimin e bazave kryesore dhe forcave të UÇK-së dhe të popullatës.

Përkundër rrezikut të madh për të depërtuar drejt Gjilanit, për shkak të kësaj rrethane të re, Nushja dhe Tefiku me detyrë, më 15 prill 1999, në orët e hershme të mëngjesit u nisën drejt qytetit. Detyra u dha urdhër nga Shtabi i ZOK-ut dhe u mendua të jetë lëvizja e fundit në qytet e këtyre dy luftëtarëve me përgjegjësi. Megjithatë, në atë mëngjes, serbët kishin filluar ofensivën, pre e së cilës ranë Nushja e Tefiku, bashkë me dy shoqërues. Momenti i rënies ishte shumë i rëndë, për të gjithë luftëtarët. Lufta që u bë atë ditë kishte përmasat e një ballafaqimi proporcionalisht shumë të dallueshëm. Pavarësisht, jehona e pushkëve të luftëtarëve të lirisë, kishte fuqinë aq të madhe sa që e tejkalonte këtë pabarazi. Pushkët e Pajës e të Albanit, të Bardhit, të Hushit, të Bahtirit, të Petritit, Sylës dhe të dhjetëra luftëtarëve të lirisë, atë ditë ua morën hakun Nushes dhe Tefikut. Zërin për vazhdimin e luftës për liri e ndoqën edhe shokët e tjerë deri në realizimin e amanetit të tyre. Edhe pse lufta ishte e pakompromis, ata vazhduan deri në largimin e plotë të ushtrisë, policisë dhe të bandave çetnike serbe nga Kosova. Rënia e Nushes dhe Tefikut për Shtabin e ZOK-ut ishte humbja më e madhe që kishte përjetuar deri atëherë. Kjo ishte humbje edhe për gjithë Ushtrinë Çlirimtare të Kosovës, sepse nga radhët e saj u shkëputën dy luftëtarë, dy organizatorë, dy arsimtarë, dy veprimtarë të hershëm të lëvizjes dhe dy shokë të jetës dhe të idealit, që flijimin e konsideruan lindje të dytë. Ushtria Çlirimtare e Kosovës humbi luftëtaren e rrallë, shoqen e Xhevës, të Mirvetes, edhe të dhjetëra luftëtarëve që veçse ishin bërë simbol flijimi dhe qëndrese.

Kontributi i saj i çmuar u nis me zellin e nxënëses së mirë, për të vazhduar me illegalen në kohë të studimeve, për të kaluar në angazhim si mësimdhënëse dhe drejtoreshë, dhe për të përfunduar me flijim për liri. Krah bashkëshortit nuk u ndal asnjëherë deri në çastet e fundit të jetës, me të cilin, Kosovës dhe tokës së saj, përkujtim i la dy lule, dy fëmijë: Diellën dhe Atdheun. Kodra në të cilën prehen trupat e tyre është bërë si dielli që shpërndan rrezet e ngrohta në Atdhe, e ato janë rreze të lirisë. Në këtë rrëfim të thellë, ne udhëtojmë përmes kohës dhe kuptojmë jetën dhe veprën e Hanumshahe Abdullahu-Zymberit, atë të një gruaje të fuqishme dhe të vendosur për luftën për liri. Pavarësisht se Nushja është karakter individual në këtë rrëfim, trimëria, vendosmëria dhe fuqia e saj jo rrallëherë shihen edhe në gratë e tjera shqiptare, roli i të cilave ka qenë gjithmonë i rëndësishëm dhe i pazëvendësueshëm. Nushja bashkë me to kanë treguar se nuk janë vetëm edukatore e kujdestare, por edhe luftëtare të guximshme dhe të gatshme për të dhënë gjithçka për lirinë dhe të ardhmen e kombit të tyre. Në këtë rrëfim, ne gjithashtu shohim se lufta për liri nuk është një proces i lehtë. Përkundrazi, kërkon sakrifica të mëdha dhe një vendosmëri të hekurt për të arritur në rezultat. Në rastin konkret, Nushja, me angazhimin dhe kontributin e saj të çmuar, ka treguar se çdo individ ka fuqinë të ndikojë në historinë e vendit dhe të lë një gjurmë të pashlyeshme në rrugën drejt lirisë.

Në fund, jeta dhe veprimtaria e Nushës është frymëzim për brezat e ri. Ajo na tregon se dashuria e madhe për atdheun bën çdo gjë të mundur. Ajo na kujton se liria është një e drejtë e çdo njeriu dhe se çdo individ ka fuqinë të luftojë për të. Ajo na mëson se, pavarësisht sfidave dhe pengesave, me përkushtim dhe sakrifica mund të ndërtohet një e ardhme e ndritur. Në këtë mënyrë, rrëfimi i Nushës bëhet jo vetëm një dëshmi e fuqisë dhe guximit të një gruaje, por edhe një himn për të gjithë ata që kanë luftuar dhe vazhdojnë të luftojnë për lirinë dhe të drejtat e njeriut. Këto narrativa formulojnë një kapitull të trishtë por të ndritur në të njëjtën kohë të historisë sonë, që është një testament i fuqisë së vazhdueshme dhe vendosmërisë së grave për të ndryshuar fatin e vendit tonë, duke krijuar një identiteti kombëtar të pasur me vlera dhe inspirim.